

حساسیت به مشکلات روحی

دکتر مهدی گلشنی، استاد فلسفه علم در دانشگاه صنعتی شریف، در همایش حکمت مطهر در سخنرانی گفت:

«توجه به اقتضائات زمان از مهم‌ترین موضوع‌هاست و شهید مطهری در زمره معدود افرادی بودند که به این موضوع توجه داشتند و پاسخ‌های ایشان درباره بسیاری از سؤال‌ها هنوز نو است. به نظر من، شهید مطهری ۴۰ تا ۵۰ سال از زمان خودش جلوتر بود و نظریاتش با وجود گذشت سال‌ها هنوز در جامعه کاربرد دارد.»

دکتر گلشنی در بخشش دیگر گفتارهای یادآوری کرد: «مرحوم مطهری به مشکلات روحی حساسیت داشت. برای مثال، موضوع **التقاط** یکی از مسائلی بود که ایشان خیلی به آن پرداخته است. در آن زمان خیلی‌ها درصدد بودند دین را با علم تطبیق دهند، در حالی که آن مرحوم در مقابل این موضوع ایستادگی کرد. ناسیونالیسم، قوم‌گرایی و مسئله حقوق زن از دیگر موضوع‌های مطرح توسط ایشان بود. تمام این موارد نشانگر این نکته است که

شهید مطهری حواسشان بود که در جامعه چه مسائلی وجود دارد. متأسفانه امروز در حوزه نسبت به مسائل مطرح در جامعه حساسیت کمتری وجود دارد.»

گلشنی در این همایش به ویژگی دیگر استاد مطهری درباره نگاه وی به علم پرداخت و گفت: «تا نیمه قرن نوزدهم همه فکر می‌کردند جواب همه سؤالات را می‌توان از علم گرفت، ولی استاد مطهری مجادله و استدلال کرد که چنین نیست، در پاسخ به مهندس مهدی بازرگان گفت که علم ما را به مرز مابعدالطبیعه می‌رساند، نه به بعد از این مرز، و

مر تضي مطهري، عالم، منتقد و مصلح پيشرو زمانه بود

در همایش «حکمت مطهری» چه گذشت؟

اشاره

«همایش حکمت مطهری» در سی‌وهشتمین سالروز شهادت استاد مرتضی مطهری، در دانشکده صداوسیما برگزار شد.

این همایش با حضور جمعی از استادان و پژوهشگران و علاقه‌مندان به آثار استاد مطهری، با هدف بررسی و تشریح دیدگاه‌های ایشان و شناساندن هرچه بیشتر ارزش‌های آثارش به جامعه علمی کشور و تبیین شخصیت دغدغه‌مند شهید مطهری برگزار شد.

آنچه در ادامه می‌آید، گزارشی از خطوط اصلی گفتارها و مقاله‌هایی است که در این همایش عرضه شدند.

به نظر دکتر عماد افروغ، استاد مطهری بر نقش نظارتی روحانیون بسیار تأکید داشت و معتقد بود روحانیون باید بیشتر به نقش نظارتی و معلمی و نظریه‌پردازی بپردازند و وارد تصدی‌گری نشوند.

مطهری عقل‌گرا

دکتر غلامعلی حداد عادل در این همایش محور گفتارش را بر عقل‌گرایی استاد مرتضی مطهری سامان داد و گفت: «از میان همه اوصاف این بزرگوار، بر تفکر عقلانی آقای مطهری زیاد تأکید می‌کنم. ایشان به هستی و انسان نگاه عقلانی داشت و دین را نیز با چشم عقل می‌نگریست، زیرا در نظر او، زیبایی‌های اسلام در درجه اول زیبایی‌های عقلانی بوده است و جاذبه عقلانی اسلام او را چنین شیفته خود کرده بود.»

دکتر حداد عادل با یادآوری این موضوع که اگر شهید مطهری از میان ما رفت، ولی فکرش در میان جامعه ما باقی است، به علاقه امام خمینی (ره) به استاد مطهری اشاره کرد که علاقه امام راحل به ایشان صرفاً جنبه عاطفی ندارد و علتش این است که امام (ره) به همین نگاه عقلانی استاد مطهری توجه داشت.

کسان دیگری هم بودند که با امام سابقه داشتند و نزدش درس خوانده بودند، اما تفاوت شهید مطهری با همه آنان به نگاه ژرف‌نگر ایشان برمی‌گردد.

دکتر حداد عادل با اشاره به بیان رهبر معظم

این برای ما کافی نیست.» وی با اشاره به نظر شهید مطهری در یکی از آثارش درباره محدودیت علم افزود علم نمی‌تواند جایگزین دین شود و استدلال کرد: تجربه‌گرایی محدودیت دارد. به نظر دکتر گلشنی، تذکرات استاد مرتضی مطهری به قدری بجا و مهم بود که خیلی از فلاسفه بعداً به آن پرداختند. استاد مطهری به تمام مسائلی که در جبهه کفر و اسلام وجود داشتند اشاره کرده. ایشان از زمان خودش جلوتر بود. متأسفانه امروز هنوز نگاه ما به فلاسفه و افرادی مانند گادامر و... است. هیچ‌یک از این افراد قادر به حل مشکلات جوانان نیستند و نمی‌توانند به شبهاتشان پاسخ دهند. دکتر مهدی گلشنی در سخنان خود بار دیگر تأکید کرد: شهید مطهری در بسیاری از مسائل پیشرو بود، به‌طوری که خیلی از مواردی که آن زمان به آن‌ها پرداخت امروزه فیزیکدان‌ها و مؤسسه‌های علمی از آن حرف می‌زنند. استدلال‌های وی بسیار گویا بود. وی از مهم‌ترین ویژگی‌های شهید مطهری را رفتن به سراغ ریشه مسائل دانست.

نگاه منظومه‌ای استاد مطهری

دکتر عماد افروغ در گفتارش در همایش حکمت مطهر گفت: «به عقیده من، برخلاف خیلی از برداشتها، شهید مطهری متفکر دوران تأسیس و شکل‌گیری نظام و دوره مربوط به بعد از انقلاب است، در حالی که بیشتر به ایشان و شخصیت ایشان در زمان انقلاب توجه می‌شود.»

وی از اینکه به جایگاه استاد توجه نمی‌شود، اظهار تأسف کرد.

در بخش دیگر سخنان وی آمده است: «شهید مطهری یک دیالکتیسین است و نگاه منظومه‌ای دارد. ایشان فقط یک فیلسوف نبود. او برای خود یک قالب تعریف نکرده و وارد همه حوزه‌ها شده است و به همین دلیل، کتابی مثل «داستان راستان» را می‌نویسد. دکتر عماد افروغ یادآوری کرد: ما امروز نگرش منظومه‌ای وی را قربانی تقسیم‌بندی می‌کنیم. به همین دلیل باید بیش از هر چیز روح اندیشه مطهری را بشناسیم.

وی در ادامه سخنانش بر شخصیت و ابعاد فرازمانی و فرامکانی استاد مطهری تأکید کرد و خواستار عدم محدود کردن استاد در وضعیت جغرافیایی خاص شد.

دکتر حداد عادل
با یادآوری این
موضوع که اگر
شهید مطهری از
میان ما رفت، ولی
فکرش در میان
جامعه ما باقی
است، به علاقه
امام خمینی (ره)
به استاد مطهری
اشاره کرد که
علاقه امام راحل
به ایشان صرفاً
جنبه عاطفی
ندارد و علتش
این است که
امام (ره) به همین
نگاه عقلانی استاد
مطهری توجه
داشت

**فرزند شهید
مطهری به اهمیت
استقلال فکری
از نظر مرتضی
مطهری پرداخت
و گفت: «ایشان
به استقلال، از
جمله استقلال
سیاسی، اقتصادی
و فرهنگی تأکید
داشت و تأکید
بیشترش بر
استقلال فرهنگی
بود که بالاتر از آن
استقلال مکتبی
قرار می‌گیرد
و اینکه باید به
مکتب جامعه‌مان
معتقد باشیم. مقام
معظم رهبری هم
بارها بر استقلال
فرهنگی تأکید
داشته‌اند، اما
گاهی نشانه‌هایی
از خودباختگی در
جامعه می‌بینیم که
باید علاج شوند»**

انقلاب گفت: «استاد مطهری برای هر موضعی که می‌گیرد، استدلال دارد و دلیل می‌آورد و این‌گونه نیست که با هیجان حرف بزنند. درون‌مایه حرف‌های ایشان عقلانیت است و همین عقلانیت بود که استاد مطهری را جذب حوزه فلسفه کرد. اگر آثارش را مشاهده کنید، درمی‌یابید که عقلانیت در نوشته‌هایش حضور دارد؛ حتی در بحث تاریخی هم ورود و خروجش به این مبحث عقلانی است.»

رئیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی، شیوه نگارش استاد مطهری به دین را بزرگ‌ترین میراث شیعه برای آینده ارزیابی کرد و افزود: «شهید مطهری در زمان خود تشخیص داد در مورد چه موضوع‌هایی بحث کند برای جامعه اهمیت دارد. همین درک عقلانی دین است و ما امروز پیش از هر زمان دیگر باید از وجه عقلانی دین دفاع کنیم. اگر از این گوهر عقلانی دین غفلت کنیم، سرنوشتی جز فرو گلتیدن در سکولاریسم نداریم.»

وی در قسمتی از سخنانش یادآوری کرد: «استاد، دین را وحی خداوند حکیم می‌دانست و این زیباست که حکمی بی‌حکمت نیست و این نگاه قرآنی و اسلامی و نگاه امیرالمؤمنین علی(ع) در نهج‌البلاغه است. استاد مطهری به عقل معتقد بود، منتها می‌گفت، خداوند حکیم اگر گفته است ربا حرام است یا حجاب واجب است، به این دلیل است که او با عقل (حکمت) خیر کثیر داشت و همین مورد مطهری را در همه عمر جذب کرده است.»

دکتر حداد عادل به بُعد دیگری از شخصیت ایشان هم اشاره کرد: «استاد مطهری در مقام مصلح فکر می‌کرد چه کاری برای جامعه بکنند. او اصلاح نظام حکومتی را اساسی‌ترین کار می‌دانست و اینکه نظام اسلامی و دینی در جامعه برقرار شود. در ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ هم در تأیید نهضت امام خمینی(ره) به زندان افتاد. وقتی هم در سال ۱۳۵۷ نهضت امام(ره) اوج گرفت، استاد مطهری درس‌های فلسفه خود را تعطیل کرد. او اگر هنوز زنده بود، ما را به سمت تفکر، تعقل و نگاه عقلانی سوق می‌داد.»

استاد مطهری و آینده انقلاب اسلامی

فرزند استاد مرتضی مطهری، یکی دیگر از سخنرانان در همایش حکمت مطهر در دانشکده صداوسیما بود. وی ضمن تشکر از صداوسیما برای احیای همایش حکمت مطهر پس از چند سال توقف، اظهار امیدواری کرد سال آینده نیز

این همایش برگزار شود.

موضوع گفتارش را به آرزوهای پدرش درباره آینده انقلاب اسلامی اختصاص داد و گفت: «اگر بخواهیم بدانیم که آرمان و آرزوی استاد مطهری برای آینده انقلاب اسلامی چه بود، باید بررسی کنیم ایشان در روزهای منتهی به پیروزی انقلاب اسلامی و دوماهی که بعد از پیروزی انقلاب حیات داشتند، روی چه مسائل، چه هدف‌ها و آرمان‌هایی تأکید داشتند. با مراجعه به گفته‌های شهید مطهری درمی‌یابیم، در این بازه زمانی بر چند نکته تأکید آکیدی می‌کردند؛ از جمله عدالت. ایشان صریحاً می‌گوید، اگر در آینده به رعایت عدالت اهمیت ندهیم، انقلاب شکست می‌خورد و پرچم عدالت به دست گروه‌های دیگر خواهد افتاد.»

مطهری به اهمیت استقلال فکری از نظر مرتضی مطهری پرداخت و گفت: «ایشان به استقلال، از جمله استقلال سیاسی، اقتصادی و فرهنگی تأکید داشت و تأکید بیشترش بر استقلال فرهنگی بود که بالاتر از آن استقلال مکتبی قرار می‌گیرد و اینکه باید به مکتب جامعه‌مان معتقد باشیم. مقام معظم رهبری هم بارها بر استقلال فرهنگی تأکید داشته‌اند، اما گاهی نشانه‌هایی از خودباختگی در جامعه می‌بینیم که باید علاج شوند.»

وی به تشریح پیامدهای بی‌عدالتی از نظر استاد مطهری در جامعه پرداخت و افزود: «از نظر استاد، بی‌عدالتی دو اثر مهم دارد: اول، پدید آمدن عدم تعادل روانی در جامعه، به دنبال پیدا شدن دو طبقه؛ یک طبقه محروم و دچار عقده‌های روانی و دیگری طبقه پرتوقع و بی‌جهت غره شده!»

دوم! رشد کردن پدیده بخت و اقبال. یعنی فردی که احساس می‌کند عدالتی وجود ندارد و ملاک پول و پارتی است و پیشرفت کار و فعالیت و ابتکار و ابداع ملاک نیست.»

وی بر اجرای عدالت انگشت تأکید گذاشت و گفت: «شاید فکر کنیم آنچه دین می‌گوید عدل است، ولی حقیقت آن است که آنچه عدل است را دین می‌گوید و عدل ما قبل دین در ضمیر، وجدان و عقل هر انسانی وجود دارد.»

نقد، وجه تمایز مصلح از عالم

دکتر شهاب اسفندیاری، رئیس دانشکده صداوسیما، به تمایز میان مصلح و عالم از دید استاد مطهری پرداخت و گفت: «شاید تصور می‌کنیم عالم کسی است که فقط علم دارد و

مصلح کسی است که در میدان اجتماعی وارد عمل می‌شود؛ همان‌طور که شهید مطهری در عرصه انقلاب وارد عمل شد، اما در واقع تمایز مصلح از عالم «نقد» است. وجه تمایز شهید مطهری از بسیاری از عالمان هم در نقد بود. نه فقط «نقد دیگری» که «نقد خود». زیرا نقد پایه و اساس تفکر است و در واقع علت شهادت مطهری به دلیل نقد وضعیت و عملکرد خودمان است. ما امروز در همایش حکمت مطهر، افزون بر تکریم شهید مطهری، به تکریم نقد هم پرداخته‌ایم.»

اسفندیاری یادآوری کرد: «همان‌طور که رهبر فرزانه انقلاب فرمود، نباید در شهید مطهری متوقف شویم، بلکه باید راهشان را ادامه دهیم و ادامه این راه نیز با نقد ممکن است.»

فیلسوف گفت‌وگو

امیرعباس علی زمانی، استادیار دانشگاه تهران، در سخنانش از استاد مطهری با عنوان فیلسوف گفت‌وگو یاد کرد و جای وی را در جامعه امروز خالی دانست. زیرا به نظر علی زمانی، با گذشت سال‌ها از شهادت استاد، هنوز کسی نتوانسته است جای ایشان را بگیرد. آگاهی و درک در وجودشان بود و تفکر بدون گشودگی حاصل نمی‌شود. استاد مرتضی مطهری شهید راه آزادی و آزادی است.

جامع عقل و زهد

حسن شهرستانی، عضو هیئت علمی دانشکده صداوسیما، در پاره‌ای از گفتارش، شیوه آموزش استاد مطهری را شیوه پیامبرانه ارزیابی کرد، زیرا او نیز مانند پیامبران نمی‌خواست علم

خویش را به رخ دیگران بکشد. وی در تبیین شیوه کار استاد به‌عنوان مصلح اجتماعی گفت: «ایشان از تمامی ابزارهای ادبی و منطقی برای عرضه خوب و مناسب معارف اسلامی استفاده می‌کرد و در این راه بسیار هم موفق بود.»

شهرستانی شخصیت استاد مطهری را جامع عقل و زهد معرفی کرد و برای انتقال و تفهیم آرای عرفانی و تعلیمی خود از صناعات ادبی و منطقی و ادبیات بهره می‌گرفت.

***

دکتر شهاب اسفندیاری که میزبان شرکت‌کنندگان این همایش در دانشکده صداوسیما تحت ریاستش بود، خبر داد که با تشکیل دبیرخانه دائمی همایش حکمت مطهر در دانشکده متبوعش، در سال آینده از ظرفیت‌های علمی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا که در حوزه آثار شهید مطهری پژوهش کرده باشند، استفاده خواهیم کرد.

یادآور می‌شود، همایش حکمت مطهر در سال ۱۳۸۵ برای اولین بار برگزار شد و در ده سال اخیر، به دلایل مختلفی کار، متوقف شد. اما این همایش دوباره امسال احیا شد و به گفته دست‌اندرکاران قرار است در سال‌های پیش‌رو استمرار یابد.

آیت‌الله مرتضی مطهری در شبانگاه ۱۲ اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۵۸، هنگام بازگشت از جلسه‌ای که در خانه دکتر سحابی تشکیل شده بود، در خیابان مجاور خانه دکتر سحابی، به دست دو نفر تروریست عضو گروه فرقان ترور شد و پس از انتقال به بیمارستان، جان به جان آفرین تسلیم کرد. روحش شاد و راهش مستدام.

اسفندیاری یادآوری کرد: «همان‌طور که رهبر فرزانه انقلاب فرمود، نباید در شهید مطهری متوقف شویم، بلکه باید راهشان را ادامه دهیم و ادامه این راه نیز با نقد ممکن است»